

Η ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΩΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ¹

Ὁλόκληρος οὕτως εἶπεν ἡ φιλοσοφία τῶν τελευταίων ἐτῶν εἶναι ἀντιμεταφυσική ἢ Μεταφυσική ὁμως ὡς ἐπιστήμη, σκοπεῖ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν λύσιν σπουδαιοτάτων προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας, ὡς εἶναι τὸ Ὄντολογικόν (Υλισμός, Ἰδεοκρατία, δυαρχία, ἐνισμός), τὸ Θεολογικόν (μονοθεΐα, πανθεϊσμός, ἀθεΐα) καὶ τὸ Ψυχολογικόν (φύσις καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς).

Τὰ ἀνωτέρω θέματα τυγχάνουσιν ἀντικείμενα ἐρεύνης, ἐπειδὴ ὁμως κεῖνται πέραν πάσης ἐμπειρίας καὶ κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεως, ἀποβαίνουν ἀπρόσιτα εἰς τὴν ἡμετέραν νόησιν καὶ ἐπομένως κρίνονται ἀκατάλληλα καὶ ἀσύμφορα νὰ ἀπασχολήσωσι τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῆς σήμερον. Βεβαίως τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως ἀντικειμένου τινὸς δὲν πληροῦται οὔτε διὰ τοῦ ἀπολύτου Ὁρθολογισμοῦ (Rationalismus), τουτέστιν ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ συλάβῃ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἀλήθειαν, οὔτε πάλιν διὰ τῆς Ἐμπειρίας (Empirismus), καθ' ἣν πᾶσα γνῶσις εἶναι ἀπότοκος ἐμπειρικῶν παραγόντων, ἀλλὰ τοῦναντίον ἡ μεῖζις ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν, ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐμπειρίας, ὁδηγοῦσιν εἰς μίαν κρισιαρχίαν (Kritizismus), ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ εὐρετὴς αὐτῆς Kant, ἱκανὴν ὁμως ὅπως αὕτη ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀνωτέρω. Πέραν ὁμως τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, πέραν τοῦ κεκηρυγμένου πολέμου, τὸν ὁποῖον ποικίλα φιλοσοφικά ρεύματα διεξάγουσιν ἐναντίον τῆς Μεταφυσικῆς, ὡς τὸ τῆς ἀγνώστιαρχίας (Agnosticismus), τῆς θετικῆς φιλοσοφίας (Positivismus), τῆς φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως (Existenzphilosophie), τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς καὶ ἀκόμη οἱ Νεοκαντιανοὶ (Neukantianer), οἵτινες δὲν ἀναγνωρίζουσι σχεδὸν τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς· πέραν, λέγω, ὅλων τούτων ἡ Μεταφυσική παρέμεινε καὶ θὰ παραμείνῃ ἕσαεί, ὡς τὸ κυρίως κίνητρον τοῦ νοῦ διὰ πᾶσαν τυχόν «θεωρητικὴν σκέψιν». Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀφαιρέσῃ ἐξ αὐτῆς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐν αὐτῇ προβλημάτων· ἴσως τὰ προβλήματα ταῦτα νὰ παραμένωσιν ἕσαεί «ἄλυτα», ὡς τρόπον τινά· αἰνίγματα τοῦ κόσμου (Welträtsel), πάντως ἡ διαρκὴς «θεώρησις» τούτων θὰ ἀποτελῇ διαρκῶς ἓν ἐκ τῶν πρωταρχικῶν καθηκόντων τοῦ πνεύματος.

Ἡ Μεταφυσική ὡς ἐπιστήμη ὑπάρχει καὶ δὲν ὑπάρχει, διότι τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς εἶναι συγχρόνως «συγκεκριμένα» καὶ «ἀφηρημένα»· θὰ ἠδυνάτο τις νὰ θεωρήσῃ ὁλόκληρον τὸν κύκλον τῶν προβλημάτων αὐτῆς ὡς ἓν «πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό» (Das Ding an sich) τοῦ Kant, διότι τὰ ἐπιτεύγματα αὐτῆς εἶναι «νοούμενα» καὶ οὐχὶ «φαινόμενα». Ἐπειτα δὲν δύναται νὰ τοποθετηθῶσι ταῦτα, οὔτε ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Ὁρθολογισμοῦ, ἀφ' οὗ τὰ ἀνωτέρω κεῖνται πέραν τοῦ λογικοῦ, οὔτε πάλιν ὑπὸ τὸ τῆς Ἐμπειρίας, διότι ταῦτα ὑπερκεῖνται αὐτῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὰ «νοούμενα» αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν «ζωὴν» τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ καθόλου πνεύματος· ἐπὶ τῶν «νοουμένων» τούτων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ στηρίξῃ τὰς ἀξίας τῆς ζωῆς· βεβαίως ὑπάρχουσιν ἀξίαι, αἵτινες

1. Πλείονα περὶ τῆς τῶν ἀξιῶν θεωρίας: H. MÜNSTERBERG, *Philosophie der Werte*, 1908 (1921). Πβ. A. MEINONG, *Psychologische ethische Untersuchungen zur Werttheorie*, 1894 – Chr. v. EHRENFELS, *System der Werttheorie*, 1897 (1898). M. SCHELER, *Der Formalismus in der Ethik*, 1921. B. BAUCH, *Wahrheit, Wert und Wirklichkeit*, 1923. N. HARTMANN, *Ethik*, 1929. E. SPRANGER, *Lebensformen*, 1930⁷.

φέρουν υποκειμενικόν χαρακτήρα, διότι πράγματι ή ήμετέρα κρίσις έρχεται πρὸς αὐτάς, ένεκα διαφόρων λόγων καί χαρακτηρίζονται μάλιστα ὡς τοιαῦται ἐξ αἰτίας τοῦ σκεπτομένου καί κρίνοντος αὐτάς ὑποκειμένου· ὑπάρχουσι, θά ἔλεγέ τις, πράγματά τινα, τὰ ὅποια ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς νοήσεως, ἐπιθυμοῦμεν ὁμως ταῦτα διὰ τῆς βουλήσεως καί τοῦ συναισθήματος· ἔπειτα πᾶσαι αἱ περὶ ἀξίας ἔννοιαι ἐκφράζουσι γενικῶς τὴν σχετικότητα καί θά ἡδύναντό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀναλόγως τῆς ὠφελιμιστικῆς ἐπιδράσεως, ἦν ἔξασκεῖ ἐπὶ ὑποκειμένου τινὸς ή ἀνωτέρω ἔννοια, ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται οὕτως εἰπεῖν καί τὸ «μέγεθος τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς»². πέραν ὁμως τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ὑπάρχουσι καί ἀξίαι, αἵτινες δὲν ὑφίστανται ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν (gelten) ἔσσεῖ ἐν ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ (Das dritte Reich), τουτέστιν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Δέοντος³ (Sollen).

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ ἐκτὸς τόπου καί χρόνου καί ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως ὑπάρχουσιν ὡς ἀξίαι αἱ ἔννοιαι τοῦ ἀγαθοῦ⁴, τοῦ καλοῦ καί τοῦ ἀληθοῦς, οὐδέποτε μεταβαλλόμεναι, ἀλλ' αἰωνίως ἰσχύουσιν ὡς ἀπόλυτοι, ἔχουσαι προσέτι χαρακτηριστικὰ ὑπερβατικὸν καί κατευθύνουσαι πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος τὰς δραστηριοτήτας πάντων τῶν ἀνθρώπων (absolutes Sollen), ὡς ἀκριβῶς τὰ «ἀρχέτυπα» τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου· πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἔννοιαι οὐσαι ἀπηλλαγμέναι πάσης ὑποκειμενικῆς κρίσεως εὐρίσκονται οὐχὶ ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ συνειδήσει, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου⁵, (Bewußtsein überhaupt), ὡς ἐπρέσβευον οἱ κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς Νεοκαντιανῆς κινήσεως καί δὴ τῆς Σχολῆς τῆς Βάδης (Badische ή Südwestdeutsche Schule), Γουλιέλμος Windelband (1848-1915) καί Ερρίκος Rickert (1863-1936).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαβλέπει τις, ὅτι ή θεώρησις τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου καθίσταται ματαία ή ἀδύνατος, ἐπειδὴ βεβαίως ἐλλείπομαι τόσοι ὁ λόγος, ὅσον καί ή ἐμπειρία, ἀλλ' ή πίστις εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ εἶναι ἀναγκαία καί ἀπαραίτητος· ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ή πίστις ἐνταῦθα ὡς ἠθικὴ ἐνέργεια ὑφούται ὑπὲρ τὸν «λόγον»· ή πίστις ὡς ἀμεσὸς γνῶσις, ἥτις πηγάζει κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καί ἠνωμένη μετὰ τοῦ ὑποκειμένου δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀποδεικτικῶν λόγων· θά ἡδύναντο νὰ προσθέσῃ τις, ὅτι ή πίστις «σῶζει» τὴν κρίσιν ὅταν αὕτη κινδυνεύῃ νὰ περιπλακῇ εἰς φρικτοὺς παραλογισμούς· ή πίστις ὡς «γνῶσις θεωρητικὴ» δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ νοῦ, διότι δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν ὁ νοῦς, ὃν πεπερασμένον, νὰ ζητῇ νὰ συλλάβῃ καί νὰ ἀποδείξῃ «ἀπείρους» ἐννοίας, ὡς εἶναι π.χ. ή ὑπαρξίς τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ τότε ή ἔννοια τοῦ ἀπείρου, τουτέστι τὸ ἀπόλυτον Ἐν, θά κατέλθῃ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πεπερασμένου. Τὸ ἀπόλυτον λοιπὸν μόνον ἐν τῇ πίστει ὑπάρχει καί ή θρησκεία ὡς ἀξία ἐνοικεῖ οὐχὶ ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐν συναισθήματι. «Μὲ τὸν νοῦν ἄθεος, μὲ τὸ συναίσθημα Χριστιανός», ή ἀκόμη «ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὑπάρχει φῶς, ἀλλ' ἅμα ἐγὼ θελήσω νὰ μεταφέρω τοῦτο εἰς τὴν κρίσιν σβήνει» ἔγραφε ὁ φιλόσοφος Jacobi (1743-1819) εἰς τοὺς καλοὺς ἐκείνους χρόνους. Θά ἡδύναντο νὰ λεχθῇ, ὡς λέγουσι τινες τῶν Νεωτέρων, ὅτι «ἀξιολογία» (Wertlehre ή Werttheorie) δὲν εἶναι τι ἄλλο, ἢ ή περὶ ἰδεῶν καί κατηγοριῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος καί τοῦ Ἀριστοτέλους,

2. Αἱ «ἀξίαι» μάλιστα διακρίνονται πολλάκις εἰς ἀμέσους καί ἐμμέσους, εἰς ἀνωτέρας καί κατωτέρας, εἰς ὕλικὰς καί πνευματικὰς καί τέλος εἰς θρησκευτικὰς, ἠθικὰς, καλογολικὰς καί ἄλλας.

3. H. RICKERT, *Der Gegenstand der Erkenntnis*, 1928⁶.

4. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Κρατ.*, 412c, *Νόμοι*, 631b, 697a, *Πολιτεία* 500a, 509b. Πβ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ἠθ. Νικ.*, A1, 1094a3,5, 1097a18, E7, 1131b23. A4, 1096b13, *Ἠθ. Μεγ.*, A2. 1184a3.

5. A. FAUST, *Heinrich Rickert und seine Stellung innerhalb der deutschen Philosophie der Gegenwart*, Tübingen, 1927.

πλὴν ὁμῶς αἱ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος ἔχουσι πραγματικὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ ὑπεραισθητῷ κόσμῳ (Übersinnlich), ἐν ᾧ αἱ ἀξίαι, δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν (geltend) ὡς καθολικὴ οὕτως εἰπεῖν «Νομοθεσία» ἠθικῆς.

Ἐν κατακλείδι ἡ Μεταφυσικὴ πρὸς «γνώσιν» τοῦ ὑπεραισθητοῦ κόσμου εἶναι ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε σήμερον κατ' ἐξοχὴν ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος· ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν προσφυεστάτην ἔκφρασιν τοῦ Schopenhauer τυγχάνει ζῶον μεταφυσικὸν καὶ οὐδέποτε θὰ παύσῃ τὴν ἐρευναν καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰωνίων μεταφυσικῶν θεμάτων, ὡς ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος κατὰ Κάντιον ἐξακολουθεῖ «νὰ εἰσπνέῃ τὸν ἔξωθεν περιβάλλοντα αὐτὸν ἀέρα, καίτοι γνωρίζει ὅτι ὁ ἀὴρ οὗτος εἶναι μεμολυσμένος». Διὰ τῆς Μεταφυσικῆς λοιπὸν ἐρευνᾶται πᾶσα ἀξία διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς, τουτέστιν ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ ἐναποθέσῃ πάσας τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ διὰ τὴν περαιτέρω ἐρευναν καὶ σπουδὴν τῶν ἀοράτων ἐννοιῶν, αἵτινες ὡς ἀξίαι ἐλκύουσι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ ἀφ' ἐνός, ἐνῶ συγχρόνως αὗται κατευθύνουσι τοῦτο εἰς τὴν πίστιν περὶ ὑπάρξεως ἐνός ἄλλου «ἰδανικοῦ κόσμου», ἀπαραιτήτου ἄλλως τε διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νῦν ὑπάρχοντος ἀφ' ἐτέρου.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΥ
(Ἀθῆναι)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

